

JUDr. Patrik Števík: SLOBODA PREJAVU SUDCU (Rozhovor)

- CZ24 News | 9. května 2023

Otázky k slobode prejavu sudcu kladie sudca Dana Jelinková a svoje názory a postoje poskytuje sudca Patrik Števík.

Úvod:

Pán kolega, na pôde súdnej rady a aj vo verejnom priestore rezonuje téma slobody prejavu sudcu. Od roku 2020 boli viacerí sudcovia potrestaní za realizáciu ich slobody prejavu, niektoré disciplinárne konania stále prebiehajú. Niektorí disciplinárne obvinení tvrdia, že hoc je v disciplinárnom návrhu uvedený iný dôvod, v skutočnosti sú stíhaní takpovediac z politických pohnútok resp. za odmietavý postoj a verejnú kritiku súdnej reformy. Stali ste sa, chtiac-nechtiac, otváračom tejto témy aj v Stálej etickej komisii, v rámci ktorej sme ja a kolegyňa Berdisová poverené pripraviť do konca júna 2023 materiál, ktorý som si pracovne nazvala „manuál bezpečnej zóny sudcu pri realizácii slobody prejavu.“ V rámci prípravy podkladov k tomuto manuálu som sa obrátila aj na niektorých kolegov v zahraničí, aby mi poskytlí užitočné informácie, keďže mám za to, že minimálne v rámci EU by mal platiť jeden meter.

Rada by som dala možnosť vyjadriť sa aj Vám. Zaujíma ma, čo pre Vás sloboda prejavu znamená, ako vnímate jej limity.

Uvedomila som si, že na pôde Súdnej rady SR sa rokovalo o Vás bez Vás. Nie som si vedomá, že by Vám niekto zaslal výzvu na možnosť vyjadriť sa k bodu programu, ktorý sa týkal Vás. Mrzí ma to o to viac, že takúto možnosť dostala mimo zákonný rámec na pôde súdnej rady pred 2 týždňami napríklad mimovládna organizácia, ale Vám ako sudcovi táto možnosť daná nebola, aj napriek zákonnému rámcu.

Verejnosť Vás pozná nielen ako sudcu vyjadrujúceho sa k veciam verejného záujmu, ale aj ako autora viacerých kníh. Aké miesto má vo Vašom živote hodnota slobody prejavu?

Zo všetkých ľudských práv a slobôd, ktoré nám ponúka celé spektrum prirodzeného práva, patrí sloboda prejavu k tým najprvotnejším. Každý človek nosí v sebe túžbu vyjadriť sa a sloboda prejavu mu má zabezpečiť, aby túto túžbu mohol uplatniť bezpečne, bez trestajúcich zásahov spoločnosti. V celej mojej rodine má realizácia slobody prejavu dominantné miesto. Môj starý otec patrila za verejnú prezentáciu názorov v časoch komunistického režimu medzi politicky prenasledované osoby, ktoré nezodpovedali režimovým záujmom.

Disidentská tradícia v našej rodine sa určite podpísala aj na mojich názoroch a správaní. Môj starý otec, napriek prenasledovaniu, komunikoval s vtedajšími politickými osobnosťami, ako boli Charles de Gaulle či Nikita Chruščov. Jednotu a suverenitu Európy chápal v tomto kontexte a tieto jeho postoje sa stali naším rodinným dedičstvom. Na tejto úrovni sa sloboda prejavu obmedzovala ťažko aj komunistom.

Friedrich Nietzsche správne postrehol, že zásadné zmeny v spoločnosti často prichádzajú na holubičích nožičkách. A to sa týka aj zmien negatívnych. Prichádzajú teda potichu, bez veľkého hrnotu a nenápadne. Pokiaľ nie sú ľudia dostatočne múdri a obozretní a nevšímajú si náznaky, stane sa, že kým sa negatívna zmena stane viditeľnou pre každého, zvykne byť neskoro na plnohodnotnú

reakciu. A to sa týka aj inštitútu slobody prejavu, ktorej plazivú deštrukciu si ľudia zvyknú nevšimáť.

Čím si vysvetľujete takéto správanie?

Nezodpovednosťou a nevedomosťou, v dôsledku čoho sú ľudia ľahostajní a pasívni v momentoch ohrozenia spoločnosti a seba samých. Projekt demokracie môže byť úspešný iba vtedy, ak sa ľudia správajú rozumne a zodpovedne.

Čo to podľa Vás obnáša, správať sa múdro, rozumne a zodpovedne?

Byť múdrom neznamena byť dobrým právnikom, ekonómom, lekárom alebo obchodníkom. To je iba určitá zručnosť. V duchu platonizmu rozumieme pod múdrosťou schopnosť človeka nadobudnúť korektný vzťah k pravde, spravodlivosti, dobru či láske. Teda k tomu, čo nás presahuje, čo ovplyvňuje naše vnútorné prežívanie, charakter a vnímanie sveta okolo nás. V dôsledku konzumného skepticizmu sme však v posledných desaťročiach múdrosť zo svojho života vytesnili. Absolútne hodnoty a schopnosť objektivizácie sme nahradili ľudsky nedôstojnými sloganmi, že všetko je relatívne, subjektívne a že človek je mierou všetkých vecí. Nečudujme sa, že v takomto prostredí človek ľahšie podlieha manipuláciám a stráca schopnosť samostatne myslieť. Čím sa človek snaží správať múdrejšie, tým zvyšuje svoj potenciál aj na rozumné a zodpovedné správanie.

Zaujalo ma Vaše vyjadrenie o potrebe mať korektný vzťah k pravde. Ako sa to podľa Vás dá realizovať?

Pravda je z ontologického hľadiska bytostne spätá s *ontos on*, teda so skutočnosťou. Antickí Gréci nazvali základný fundament k uchopeniu *ontos on* slovom *alethea*, čo v preklade znamená neskrytosť. K uchopeniu tejto neskrytosti sa dostávame svojou intelektuálnou činnosťou, ktorou odkrývame to, čo je z rôznych dôvodov pred človekom skryté. Základnou príčinou skrytosti ostáva, že človek je pripútaný k oblasti zmyslového vnímania a to, čo vidí, považuje za jedinu realitu. Až intelektuálnym zbavením sa tejto fikcie sme schopní pravdivého názoru, ktorým je súlad našich myšlienok s tým, čo je, alebo s tým, čo nie je. So skutočnosťou. A tak je to aj s vnímaním toho, čo je to sloboda prejavu. Nestačí, ak sa chceme vyhnúť intelektuálnemu procesu a iba preberáme názory, ktoré najčastejšie počujeme a vidíme okolo seba. Je nutné obrátiť svoj duchovný zrak k ideám a presvedčiť sa, ako má inštitút slobody prejavu vyzeráť naozaj.

Idea slobody prejavu má svoje parametre. Umlčovanie iného názoru pod rôznymi zámienkami a jeho trestanie je presným opakom toho, na čom v oblasti demokracie a realizácie slobody prejavu stojí koncept európskej kultúry a civilizácie. Najväčším ochrancom demokracie je pravda. Občania majú v rukách obrovskú moc v podobe inštitútov dialógu a osvety, ktoré však dokážu fungovať iba v prostredí úplnej akceptácie slobody prejavu a rešpektovaní iného názoru. Skutočná demokracia poskytuje rôznym názorom slobodnú súťaž vo forme dialógu, ktorý je priestorom pre hľadanie pravdy a vyznačuje sa poskytovaním všetkých dostupných informácií. V skutočne demokratickej spoločnosti sa v spravodlivej súťaži pravda pred klamstvom ubráni.

Neplatí to samozrejme o fiktívnych a dekadentných demokraciách, v ktorých sa predmetom ochrany stáva ideológia, ktorú občiansky substrát odmieta prijať a ktorá je v mnohých prípadoch ontologicky škodlivá. Vtedy prevychovávateľa disponujúci mocou dostanú demokraciu, právny štát, či súdnu moc do entropického stavu s argumentom, že treba chrániť demokraciu obmedzovaním slobody prejavu, slobodného prístupu k informáciám či potieraním iných práv a slobôd. Tomuto verbálnemu antagonizmu masa občanov uverí bezbolestnejšie ako v prípade otvoreného priznania, že v skutočnosti ide mocným o ochranu ideológie aj za cenu likvidácie demokracie, právneho štátu či nezávislosti súdnej moci. Zvyknú to nazývať demokratickou cenzúrou alebo ochranou pred dezinformáciami.

Spomínali ste koncept realizácie slobody prejavu v rámci európskej kultúry. Na akých princípoch podľa Vášho názoru stojí?

Slobodu prejavu je v európskom priestore možné vnímať ako štít proti útlaku, neprávosti a totalitarizmu. Aby sme pochopili európske poňatie slobody prejavu, je nevyhnutné vrátiť sa do čias antického Grécka, ktoré sa stalo priekopníkom v otázkach demokracie a slobody. Nevystačíme si so znalosťami o období osvietenstva alebo s rozsudkami Európskeho súdu pre ľudské práva. Sudcovia sa menia, ale myšlienky ostávajú. Je korektné vedieť, kde má myšlienka svoj domov a v akej miere sme sa od nej odklonili. Nielen inštitút slobody prejavu trpí v Európe pod ťarchou dehelenizácie a degradácie paradigmatických pravidiel.

Aké sú tie postuláty, od ktorých by sme sa nemali odkláňať?

Je chybou opúšťať platformu dokonalých ideí, ktoré sú pre človeka ideálnym vzorom. Tak ako každá entita, aj sloboda prejavu má svoju dokonalú ideu, ku ktorej by sme sa mali približovať. Platónova koncepcia sveta ideí uchopila ideál ako cieľ snaženia človeka v rámci jeho myslenia a skutkov. Doktrína platonizmu umožňuje človeku napredovať a neuspokojovať sa s pochybeniami. Tak, ako nás má uchopenie justičného platonizmu motivovať k nasledovaniu ideálu nezávislej súdnej moci, tak rovnako provokatívne musíme nechať na seba pôsobiť aj ideál slobody prejavu. Aj tento aspekt provokácie stál na počiatku intelektuálnej revolúcie v starovekom Grécku.

Jasnozrivosť a duchovná sviežosť helénskeho ducha spôsobila, že pojmotvorba v starovekom Grécku bola často pestrofarebnejšia, ako ju poznáme my. Tak ako mali Heléni rôzne pomenovania pre lásku, tak používali viacero slov aj pre slobodu prejavu. *Isegória* bola slobodná politická reč spočívajúca v rovnocennom vyjadrovaní pred verejnými inštitúciami. Naproti tomu pod *parrhesiou* rozumeli neregulované verejné prejavy. A spolu s rozvojom filozofie vznikol tretí pojem zahrňujúci slobodu prejavu *logos* – rozumná reč.

Dominantné postavenia mala samozrejme *parrhesia*. Išlo o klenot starovekých Atén a slobodu prejavu čestnú, úprimnú, priamu, často na hranici urážky. Realizovala sa na agore, v divadlách či vo vzťahu k politikom. Práve aténska demokracia odstránila monarchistické ceremoniálne praktiky vo vzťahu k politikom, zaviedla otvorený dialóg a povolila názory škodlivé, kontroverzné alebo šokujúce. Starohelénske ponímanie slobody prejavu bolo súčasťou ontologického zlomu v dejinách, ktorý prinieslo antické Grécko. A nakoniec pod vplyvom architekta európskeho myslenia Platóna sa neodmysliteľnou súčasťou slobody slova stal *logos* ako prejav, ktorý je múdry a rozumný. Práve spojenie rôznych foriem *parrhesie* s obsahovou náplňou *loga* vytvorilo vzor pre vyvážený spôsob prejavu a komunikácie.

Ako v starovekom Grécku fungovala takáto necenzúrovaná sloboda prejavu v praxi?

Najväčší inšpirátor európskeho myslenia Sokrates desaťročia beztrešne šíril v demokratických Aténach svoje nebezpečné a originálne myšlienky, ktoré vytvorili základ toho, čo môžeme dnes nazvať európskym myslením. Legendárna Sokratova irónia sa stala neoddeliteľnou súčasťou európskeho kultúrneho dedičstva. Najznámejší tvorca komédií a zakladateľ politickej satiry Aristofanes beztrešne zosmiešňoval politikov a vážených občanov Atén. Za túto aktivitu mu boli každoročne udeľované ocenenia a bol medzi Aténčanmi veľmi obľúbený.

V zmenených politických podmienkach sa preslávil ďalší *parrhesiastes*, filozof Diogenes zo Synope, ktorý sa preslávil ignorovaním bohatstva a autorít. Nesmrteľná je anekdota o Diogenovi a Alexandrovi Veľkom, podľa ktorej sa filozof obrátil na monarchu neceremoniálnym, asertívnym a veľmi kritickým spôsobom. Opäť beztrešne. A tolerované boli aj povestné verbálne ataky aténskeho rečníka Demosthéna. Uvedené príklady dostatočne ilustrujú spoločenské ovzdušie, aké vládlo v

antickom Grécku v súvislosti s realizáciou slobody prejavu. Najmä v Aténach.

Ale Sokrates bol nakoniec za šírenie svojich názorov odsúdený na trest smrti...

Po oboznámení sa s Platónovými dialógmi Obrana Sokratova, Kritón a Faidón zistíme, že problém zlyhávania demokracie a slobody prejavu riešilo ľudstvo už od momentu ich vzniku. Sokrates bol odsúdený za šírenie názorov, ktoré poburovali štátnych predstaviteľov a ohrozovali vtedajšiu spoločnosť. Jeho postoje boli v rozpore s režimovými paradigmami a preto sa ho snažili umlčať. Nabádal ľudí k samostatnému, kritickému mysleniu a k tomu, aby sa občania Atén neuspokojovali s povrchným vnímaním. Sokrates bol odsúdený za verejné šírenie iného názoru aj z dôvodu, že sa nenechal zastrašiť a odmietol cenzúru.

Do akej miery teda platí pre slobodu prejavu výrok rímskeho právnika a rečníka Marca Tullia Cicera „Historia est magistra vitae“?

Poznať korene toho, s čím sa v prítomnosti stretávame, je nevyhnutné. Inštitúty, ktoré vznikli na počiatku európskej kultúry, vytvárali pravidlá myslenia, ktoré mali za následok reťazec vývoja a pokroku až do súčasnosti. Práve odklon, deformácia a snahy o redefinovanie základných východísk a postulátov priviedli dnešnú Európu opäť na križovatku svojej existencie. Minulosť by nám aj v oblasti slobody prejavu nemala slúžiť iba ako memento, ale mala by mať najmä inšpiratívny účinok. Minulosť neznamená zaostalosť. Porozumenie pôvodným významom pojmov a inštitútov, ktoré používame, nám pomáha odolávať nástrahám manipulácie a propagandy. Často mám pocit, že čím sú ľudia menej schopní, tým viac túžia byť za každú cenu moderní a trendoví.

Aká by teda mala byť podľa Vás realizácia slobody prejavu respektíve spôsob jej realizácie?

Mala by byť slušná, pravdivá a nemala by urážať. To stačí. A to aj u sudcu. V duchu európskej tradície *parrhesie* môže byť sloboda prejavu priama, kritická, kontroverzná či šokujúca. Rovnakého názoru je aj Európsky súd pre ľudské práva, ktorý vo svojich rozhodnutiach na odkaz *parrhesie* nadväzuje. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva predstavuje sloboda prejavu jeden z najdôležitejších pilierov demokratickej spoločnosti a jednu z hlavných podmienok jej pokroku a rozvoja každého jednotlivca. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva sa sloboda prejavu vzťahuje aj na myšlienky a informácie, ktoré útočia, šokujú alebo znepokojujú štát alebo časť obyvateľstva. Ide o požiadavky plurality, tolerance a ducha otvorenosti, bez ktorých demokratická spoločnosť nemôže existovať.

A aký by mal byť spôsob realizácie slobody prejavu sudcu? V čom sa odlišuje od bežného občana?

V demokratickej spoločnosti sú si všetci ľudia rovní bez ohľadu na to, či zastávajú nejaký úrad alebo funkciu. Postačuje preto, ak bude komunikácia medzi ľuďmi spĺňať štandardy slušnosti. Sudca je občanom, a teda sudcovi patrí takmer rovnaká miera slobody prejavu ako občanovi. Sudca by sa mal vyjadrovať vecne a slušne. Sudca by si mal pri verejnej realizácii slobody prejavu uvedomovať, že príliš veľká túžba po zdvorilosti môže hraničiť so servilnosťou a teatralnosťou a naopak, aj verbálna arogancia môže narušiť jeho autoritu ako sudcu. Na rozdiel od bežného občana by sudca nemal komentovať živé kauzy, politickú súťaž a vyjadrovať politické preferencie.

Považujete za nevyhnutné, aby sa sudca vyjadroval k veciam verejného záujmu?

V Slovenskej republike nemáme vybudovanú tradíciu realizácie slobody prejavu sudcu k veciam verejným. Od druhej svetovej vojny je sudca v našej krajine vnímaný iba ako dobre platený úradník plniaci akúkoľvek politickú vôľu vyjadrenú v zákonoch. Tento status sudcu sa nezmenil ani po roku

1989 a aj v dnešnej dobe vidíme, ako sú sudcovia využívajúci inštitút slobody prejavu napádaní a zastrašovaní. Dôkazom je menoslov sudcov, ktorí boli za posledné obdobie disciplinárne potrestaní alebo voči ktorým sa vedie disciplinárne konanie. Až na výnimky ide o sudcov, ktorí sa kriticky vyhaňovali voči aktuálnej vládnej moci.

K tejto téme si dovoľím zacitovať z môjho nateraz posledného textu Apológia, ktorý bol uverejnený dňa 25.2.2023 v Právnych listoch: „Sudca z titulu svojej funkcie člena jednej z mocí v štáte je povinný vyjadrovať sa k otázkam verejného záujmu. Najmä je ako odborník povinný zaujať stanovisko k otázkam demokracie, právneho štátu či nezávislosti súdnej moci. Sudca sa priamo podieľa na riadení štátu nielen svojou rozhodovacou činnosťou, ale aj kontrolou výkonnej a zákonodarnej moci. Súdna moc je totiž jediná čisto odborná moc v štáte. Občan-sudca má byť zárukou, ktorá udrží zvyšné dve moci v štáte v medziach zákona a korektívom, aby prijímané právne normy a rozhodnutia exekutívy boli v súlade s princípmi demokracie, právneho štátu, nezávislosti súdnej moci, suverenity štátu, mieru či *ius naturale*. Rezignácia sudcu na kontrolu legislatívneho procesu a na vyjadrovanie sa k zásadným záležitostiam verejného záujmu je likvidáciou súdnej moci a jej plné podriadenie sa ľubovôli výkonnej a zákonodarnej moci. Vzdaním sa tejto kontrolnej funkcie berie justícia občanovi nádej v spravodlivý štát, zvlášť v krízových obdobiach.“

Ďakujem za Váš čas.

AUTOR: JUDr. Patrik Števík

[ZDROJ](#)